Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

СЕРЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГlАЛГlАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГlАЛГlАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 20 ИЮНЬ, 1989 ШУ. ★ № 73 (7731). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Т. Самбулатов Грозненски района «Горячеисточненский» совхоза № 1 йолча шурий-товарни ферма бригадир хьожаваь массехк шу мара дац. Из керте оттале хьалха тIехьаюсаш, зе деш яр укхазара коллектив. Кердача кулгалхочо боккха теркам тIабахийтар этта хьал дIадаккхара, наьха къахьегама дисциплина тоаяра, керда таронаш лахара.

Хьийга къа эрна довнзар. МоллагIдола декхараш кхоачашде хьинари низи тоъаргболаш коллектив я хIанз ферме болх беш. Дика хьокхамаш долаш чакхдаьккхад цо дIадаха шу. Кхы а дикагIа дIадоладаьд карардар. План 193 тонн йолаш, хьалхарча пхе бетта цо паччахьалкхенга ехкай 213 тонн шура. ТIанйцача социалистически декхарел а тоъал дукхагIа я из. Дика къахьегаш ба фермера берригга дояркаш. ТIехьаюсаш шу долалуш ше денна дош кхоачаш ца деш цхьаь цаI яц царна юкъе. ХIаьта къаьстта белгалбаха лов Халидова Роза, Идуева Зина, Ахмадова Зиядат. Коллективе йоаржаьнча социалистически яхье хьалхара кхо моттиг яьккхай цар.

Дега йIовхал дIалу шоаш каралаьцача гIулакха хьайбашка хьожаш болча Дибизов Виситас, Люмиев Мовлде, Хункерханов Мувсас, Магомедов Мухьмада, баьццара доакъар хьатIаозаш болча тракториста Рашидов Абос, кхычар. Цар хьинаро новкъостал даьд совхоза дулх дохкара план тIехкхоачашъе.

ХIаьта а, белгалдаккха деза, совхозера кхыйола фермаш тIехьаюсаш йолга. Цар коллективаш гаьнна лоархIаяц шоашта хьалхашка латтача декхарех. Цунна дола къаьгга тешал да боахамо шура йохкарах йола пхе бетта план 70 процент гаргга мара кхоачаш ца яр. Иштта хургдацар Т. Самбулатова бригадерча болхлоша санна овсаре цар къахьегаре.

Деша дай бац

Дукха проблемаш Iайнай Гудермесски района «Ойсунгурский» совхоза хьайбай боахаме. ЦIаьхха хинна хIама дац из.

Юкъера лаьрхIача цхьан бежана дийнахьа тIакхета дозал 250—280 грамм мара хилац. Оттаьча планал шозза хIана дац аьнна кIезигагIа да из. Тоъал ха я цу тайпара хьал укхаза латта. МалагIаш да бахьанаш?

Эггара хьалхардар — бизза теркам тIабахийтац укхаза хьайбаша хьалур алсамдаккхара. Районерча цхьайолча коллективаша даьча тохкамаша хьахьокх, доаггIача тайпара а моттигерча хьалаша дIа мадеххара а хьайбаш кхоабаш хилча шура 20—25 процент тIакхетилга, дийнахьа хIара бежана 500—600 грамм дулх тIакхеталга. «Ойсунгурский» совхозе бицбеннаб из де.

ШоллагIа бахьан — моттигерча фермашка болх беча наьха къахьегамеи технологически дисциплина лоха хилар, зооветеринарни тIахьожам тесса битар. Иштта деце, мишта кхетаде дезаш хIама да из.

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома пленум

ДIадахача шоаттдийнахьа, 1989 шера 17-ча июне хилар КПСС Нохч-ГIалгIай областной комитета аргIанара III пленум. Цига дийцар «КПСС ЦК апрельски (1989 ш.) Пленума итогехи областной партийни организаце декхарехи» дола дош.

Парте обкома берригача членаштеи членалла кандидаташтеи, хIаьта иштта областной партийни организаце ревизионни комиссе членашта хьалхе а дIаяхьийтаяр КПСС обкома бюро доклада текст, царна массанена а цун чулоацам хьалхе бовзаргболаш.

Доклад ювцаш хиннача пренешка къамаьлаш дир КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара **В. А. Куценкос**, Ачхой-Мартановски района «Лермонтовский» совхоза механизировании отряда начальника **Л. Захаева**, телевиденеи радиовещанеи НГIАССР Комитета председатела **Ю. В. Мареченкова**, халкъа депутатий Наурски районни Совета исполкома председатела **С. С. Аюбова**, Малгобекски УБР бурув деттача оборудованена ремонт яра слесара **М. Д. Дзейтова**, «Промавтоматика» НПО генеральни директора **А. А. Опришкос**, КПСС Шелковски райкома хьалхарча секретара **П. Г. Коломенске**, КПСС обкомерча партийни тIахьожама комиссе председатела **Н. М. Чижа**, халкъа депутатий Веденски районни Совета исполкома председатела **Д. И. Элесова**, Надтеречни района «Малгобекнефть» НГДУ мехкдаьтта юххьанца кийчдара участка оператора **Г. Н. Маслецова**, тIемеи къахьегамеи ветераний республикански совета председатела **В. И. Филькина**, КПСС Шалински райкома хьалхарча секретара **Ю. Д. Усамова**, Урус-Мартановски района «Гехинский» совхоза дояркас **А. С. Мамуевас**.

Пленум чакхйоаллаш къамаьл дир КПСС ЦК члена, парте Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара **В. К. Фотеева**.

Дийцача деша хьакъехьа тIаийцар соцам.

Доакъар дукхагIа хилийта

Баьццара конвейер

ХIанз санна баьцах тоаденна хиннадац тха доакъара кхаш укх тIеххьарча массехк шера. Лаьттаца тIоадал йолга да из. ХIаьта а уж кхаш сел ходдаьр цхьа тIоадал хинна Iац. Ялата мо Iудал ду оаха доакъара культураштa а. Технологи эргаяьккхай, керда сорташ юкъе даьхад, доакъар кхедеча лаьттай доазув шердаьд. Укх шера цо дIалаьцай 1300 гектар совгIа.

ДIахо, хьалха цхьа да воацаш дар доакъара кхаш. ХIанз царна довл деш а уж Iалашдеш а лаьрххIа вIашагIъелла комплексни подрядни бригада я тха. Цун кулгалдеш ва йоккха опыт йола Гадиев Закре. Техника а ше тоаю цу бригадо.

Укх деношка дIайолаьй оаха «баьццара» кампани. Чуэца болабаьб горохоца вIашагIъэбаь кен, рапс кхыйола хьалха кхача доакъара культураш. ХIара денна баьццара доакъар дехк совхоза хьайбашта. Шура IотIакхийттай.

Хьувкъам, аз лакхехьа аьннача тайпара, тхо раьза долаш ба. ХIанз оаха чуэц планах доагIачул цкъан ахази дукхагIа доакъар. Материальни стимуло оарцагIбаьхача механизатораша - подрядчикаша а хьинаре къахьег. ХьалхагIа чуэцаш цхьаши кIира доаккхаш хинна кха, хIанз кхаь-диъ дийнахьа доассалу баьцах. Хьалха мо тIахьожамхой - уполномо ч енеш а эшац укхаза. Из хало а шоашта дIатIаийцай цар.

БIаьстий зиза тохача хана хьайна нокхарий мо цхьатарра сутара къахьегаш боахкача наха юкъе хала да къаьст - къаьстача наьха хьинар зе. ХIаьта а царна юкъе цхьабараш белгал ца баьхача баргбац. Цахаддаш фермашка дIа-хьа удаш лела ткъаьх совгIа йола тракторни тележкаш аьрдача доакъарца юваш боахкача комбайнерий Полонкоев Мувсай, Горбаков Зяудина, Евкуров Батыра цIераш ца яьхача Iелац. IуйрIана 6 сахьат даьлча дIаболабу цар шоай болх, баьдъерзача ханна социйт. «Метеораш» мо кхестаду тхо цо, яхаш бегаш бу доакъар дIакхухьача трактористаша. Тимурзиев Османа, Олигов Мухьмада, Дугиев Апте кхычар. Харц лец уж.

Тхо тийша да, хIанз дIайолаеннача лакхача темпаца доакъар Iалашду кампани тхоай совхозе чакхъяргхиларах. ХIана аьлча, морально - материальни стимул а хIаьта цу кампане берригга механизм а из болх хьабеча наха шоаш, шоай лоIамах вIаштIехьъяьккха я.

М. ЧУМАКОВ,
Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза керттера агроном.

КIи-марса кийчо еш

Дика хьийкъад ялат

Сунженски района XIX партсъезда цIерагIча колхозе, хIаьта къаьстта а цхьоалагIча тракторни бригаде. Тамашъе езаш хIама а дац из. ХIана аьлча, лакхера образовании йолаш, гектара тIара чуэцар алсамдаккхара хадданза кердадараш лехаш саг ва цун агроном Балакирев Иван Федорович. ГIаьхьа опыт йолча цо дукккхача шерашка шоай боахам уллача моттигера Iалам, лаьтташ зувш Iоадаьр ларде а лаьца, интенсивни технологех дIадийра ка бола ялат.

— Цу бригада кхашкара хIара гектара тIара хийцца юкъера лаьрхIача 35 центнер ялат даргда, — йоах колхоза керттерча агронома Мельников Александр Ивановича. — Цхьабакъда, халкъа юкъе оаллача тайпара, чуденар мара, кхашкара дар ялат дац. Уж дешаш дага а кхоабаш, низ дIакхоачар ду оаха хIанз ялат чуэцара махулла дикагIа кийчо е гIерташ.

Боахама мел йола комбайнаш тоаяь дукха ха я. ХIанз цар моторашa, узлаша мишта болх бу хьожаш, тохкаш ба уж лелаергйола механизатораш. Шишпа саг хургва хIаране тIа болх беш. Цар тайпан цIераш тIаязъяьй хIара комбайна тIа. Михо, догIо лаьтта Iодилла ялат чуэцара лаьрххIа приспособленеш яьй.

— ХIаьта а тха саготдеш цхьацца гIулакхаш да, — йоах колхоза машинни ковна заведующе Грязнов Олега. — КIи-марса балхаш деш кастагIа йохаш йола оатхалаш яц цхьацца йолча комбайнашта лаьрхIа.

ГIулакх сихагIа дIагIоргдолаш еха комбайнаш, ялат чуэцаш йола кхытайпа техника кхай тIа цу сахьате тоаеш хургйолаш вIаштIехьдаьккхад. ХIанзэе а белгалбаьб уж балхаш деш хургбола механикаш, слесараш, сварщикаш.

Ший столови а йолаш дIахьа леларгйола кхай тIара стан еш ба хIанз колхозхой. Цу чу столовел совгIа, наха салаIара помещени яьй. Цига хургья кIи-марса комплекса штаб а.

— ДIадахача шера хаоттамо новкъарло еш, каст-каста догIаш делхаш шин бетта баьхкар тха къахьегамхой ялат чуэцаш, — йоах А. М. Мельникова. — Укх шера из болх шин кIира чакхбаккха лаьрхIа да. Къахьегаргда дийнахьа 15—16 сахьата. Иштта из де нах а техника а я. Цу таронех бизза пайда эцара низ а кхобергбац.

А. КОЛЕСНИКОВ.

РЕДАКЦЕ ДЕНА ПИСЬМО

ХАЛКЪАГА ШИЙГА КЪОАСТАДАЙТА

СССР халкъа депутатий Съезда цхьан заседане гIалгIай автономи юхаметтаоттаяр дехаш къамаьл дир депутата Х. Фаргиева. Цунца дувзаденна сайна хетар ала а предложенеш йоалае а ловра сона.

Эггара хьалха, уйла ергья вай нохчийи гIалгIайи автономи цхьана хилар нийса да е дац, яхача деша. Со чIоаггIа дог тешаш ва цар цхьа автономи хилар нийса хIама долгах. ГIалгIай — вайнаьха эггара чIоагIагIа, низ болашагIа дола тукхам доккхагIа хиларах хьахинна халкъ. Вайнаьха юхедиса тукхамаш вIашагIкхетарах хьахиннад нохчий халкъ. Мадарра аьлча, дукхагIча даькъе вайнаьха исторена доагIаш да шийна чухь массехк къамех бола нах гулбара тIера хилар. Ши-кхо бIаь шу хьалха вайнаха чудоагIа къамаш хьахилара кIезигагIа яле а йиъ моттиг яр хила тарлуш: хIанзарча Нохч-ГIалгIайчен малхбоалехье, Веданагара Кизлярага кхаччалца йола ареал; Лоаман Нохчечен централь ни дакъа; Йоккхийча нохчий атагIен малхбузен оагIон малхбузеи. 17—18-ча бIаьшерений документаш тIа иштта яр цар цIераш: ичкеринцаш, шибуташ карабулакаш, гIалгIай.

Цхьацца исторически бахьанаш нийсдаларах цу массехк таронех цаI мара кхоачашхиланзар — малхбузехьа хьахилар гIалгIай халкъ. Вожаш кхоъ искусственно юкъагIъяьккхай — цул тIехьагIа деррига нохчий тукхамаш вIашагIкхетарах цхьа халкъ хьахиннад. Из — исторически хьахинна хIама дар. ХIаьта дувцар сенах да аьлча, из да вайнаьха цхьа овла хиларах, юкъара культура а традицеш а хиларах, чIоагIа тара мотт хиларах. Цхьан республикана юкъебоагIаш хиларах вайнахах доккхагIа а низ алсамагIа бола а къам хулийт.

ХIаьта нагахьа санна ГIалгIайче автономи хьаштдолаш яле, цунна из автономи яла еза. Цхьанне а бокъо яц цу даькъе цунна вIалла новкъарле е. НГIАССР бахача нохчий, эрсий, кхыча халкъий, нагахьа санна хIара халкъ ший лоIаме хилара конституционни бокъо цар хьаллоаце, гIалгIаех бехк баккха, цар лелаер национализм е сепаратизм я ала йиш яц. Из гIалгIай шоай гIулакх, цар бокъо я. Цудухьа гIалгIай шоай де бокъо йола хIама де гIерташ хилар — саббаре тIаэца деза.

Шоай лоIаме хилара бокъо мишта чакхъяккха гIерт гIалгIай? Цу хаттара жоп дала дезар гIалгIай къам ше да. Из дош къоастадара эггара нийсагIа бола никъ, сона хетачох, гIалгIай бахача городашка а юрташка а референдум чакхъяккхар. Из де атта деце а, цу тайпара опыт яц вай мехка, деррига халкъо ше къоастаде деза ший гIулакх, цхьаццаболча цун викалашта е цо хержараштa дича бакъахьа хетар а ца деш.

Референдум хинначул тIехьагIа, нагахьа санна гIалгIай къаьстта йола къаман образовании хьаяра тIехьа хуле, тIеххьара решени хьан тIаэцаргья? МалагIча формагIа хургья из: автономни е союзни республика, область е округ? В. И. Ленина хьалхадаьхачоа вай тIехьа хуле, из къоастаделга гIалгIашта шоашта карахургда.

Масала, референдумах хьахиннараш а къаман образоване форма а чIоагIъе йиш я Советий берригача гIалгIай съездо. Цу тайпарча съезда йиш я халкъа лоIам дIакхайкабе, решени тIаэца, кхычарца, хьалхарча аргIан, лоаллаха дахача халкъашца леладергдола гIулакхаш белгалде. В. И. Ленина хьалхадаьхачунга диллача, цхьанне а бокъо яц гIалгIашта шоай лоIам качбехка. ХIана аьлча, къамаш шоай лоIамагIа хилийтара ленински принципагара хьадоагIа доккхийча а зIамигача а халкъашта юкъе цу тайпара гIулакхаш леладелга.

Керттердар сенах латт аьлча, из латт гIалгIай шоай лоIаме хилийтарца ювзаенна еррига проблемаш саббаре, сих а ца луш, демократично къестаярах. Закавказски республикашка санна эмоцеш котъялийта, кегар хилийта йиш яц цхьаккха дича а. Деррига дешаш эхьэздел доха ца деш, цивилизовании хьисапе къестаде деза. ХIаьта сона хетачох, тхоах дIа ма къаста. яхаш гIалгIашка дувца дагIац нохчаша. ХIана аьлча, къамашта юкъе леладеча хозача гIулакхашца тарлуш дац из.

Къамий дешаш къестадеча дукхача шерашка лаьттача антидемократически режимо ког массаза боаккха пурам деха Iомадаьд вай. Бакъда, хIанз кхы тайпара ха эттай. Перестройкас вайга массанега йоах: шоай кхел шоай бе йолла, шоай бокъонаш чакхъяха. Цудухьа гIалгIай кхел гIалгIай халкъо ше къоастайнча бакъахьа я.

Х. ДЕЛЬМАЕВ,
философски Iилмай кандидат, нохчо.
г. Москва.

ДоттагIий вIашагIкхетараш

Самардийнахьа город Грозне енай Москве КПСС ЦК йолча Общественни Iилмай Академе социалистически гIишлошъяра опыт дIаса эцара Институтерча курсий ладувгIараш — Лаосски Халкъа Демократически Республика массови информаце средствай кулгалхойи бехктокхаме болхлойи группа. Цунна кулгалдеш ба «Кхосана» яхача журнала керттера редактор Кхамкай Винегсавани практикана кулгалдеш вола КПСС ЦК-арча АОН воккхагIвола преподаватель, экономически Iилмай кандидат Цебусов Василий Дмитриевичи.

Безача хьаьшашта аэропорте накъабаьхкабар КПСС обкома секретарь С. М. Бекови парте обкома идеологически отдела заведующи Г. Х. Эльмурзаеви.

Селхан Iуйрийна 10 сахьат даьлча керда зизаш дехкар хьаьшаша В. И. Ленина памятника юхxe, цул тIехьагIа лоацца экскурси еш гIаш чакхбаьлар города централльни улицашкеи майдашкеи гIолла.

Iуйрийна 11 сахьат даьлча КПСС обкоме беседа хилар. Балха опыт ювцаш къамаьл дир КПСС обкома секретара С. М. Бекова. Цул тIехьагIа цо а идеологически отдела заведующе Г. Х. Эльмурзаева а хаьдда жоп делар хьаьшаша даьча дуккхача хаттараштa.

Делкъел тIехьагIа кепайоазон ЦIагIа хьаьший вIашагIкхетар хилар республика массови информаце средствай болхлоща.

СУРТА ТIА: зизаш дохкаш ба Лаосски хьаьший.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

Советски Социалистически Республикай Союза халкъа депутатий Съезда соцам

СССР халкъа депутатий статусах долча СССР Закона проект кийчъярах

СССР халкъа депутатий Съезда **соцам бу:**

1. СССР Лакхехьарча Совета тIадилла СССР халкъа депутатий статусах дола СССР кердача Закона проект оттаелга, цунга 1989 шера йиъагIча квартале хургйолча СССР халкъа депутатий шоллагIча Съезде хьожаргхилар теркал а деш.

Закона проект 1989 шера сентябре СССР халкъа депутаташка дIаяхьийта еза.

2. СССР халкъа депутатий статусах дола СССР керда Закон тIаэццалца СССР халкъа депутаташ шоай депутатски балха еррига бокъонаши гарантеши йолаш ба, СССР Конституце, хIанз болаш болча соцамо белгалдаьха деррига декхараш а, хIаьта иштта СССР Конституцена а цу соцама а духьале еш доацача «СССР халкъа депутатий статусах» долча 1972 шера 20 сентябре арадаьннача СССР Закона. 1979 шера 19 апрелерча СССР Закона редакцера (СССР Лакхехьарча Совета Ведомосташ 1979 ш., № 7 оагI. 277) положенеш йолаш ба.

3. СССР халкъа депутат декхарийла ва шера цкъа, кхы кIезигагIа а доацаш, ше депутаталла кандидат оттаваьча харжархошта, коллективашта, общественни организацешта е из хержача общественни организацена хьалхашка ше баьча балхах, СССР халкъа депутатий Съездо баьча балхах отчет яла, СССР Лакхехьарча Совете хержар СССР Лакхехьарча Совета балхах отчет яла декхарийла ва.

4. СССР халкъа депуташ законодательни инициатива хила бокъо йолаш ба. СССР халкъа депутатий Съезда, СССР Лакхехьарча Совета, цун комитетий, комиссей, палатай заседаней пренешка дакъа лаца, дувцача дешаех предложенеш тела, замечанеш, поправкаш е. Съездо а СССР Лакхехьарча Совето а вIашагIъеххкача органий персональни составах, СССР халкъа депутатий Съездо а СССР Лакхехьарча Совето а балха тIа ваххийта хоржача, оттавеча, чIоагIвеча кандидатах шийна хетар ала, запросаш е, хаттараш де, справкаш тела бокъо йолаш ба.

5. СССР Лакхехьарча Совета составе чувоагIаш воаца СССР халкъа депутат СССР Лакхехьарча Совета, цун палатай заседанешка дакъа лаца а кхаж тоссача хана дагавала а бокъо йолаш ва.

СССР Лакхехьарча Совета член воаццаше СССР Лакхехьарча Совета комитета составе е палатай комиссе хержа СССР халкъа депутат комитета е комиссе заседанешка дакъа лаца а кхаж тоссача хана дагавала а бокъо йолаш ва.

СССР Лакхехьарча Совета, палатай массазарча комиссе член воаца СССР халкъа депутат комитета е комиссе заседанешка дакъа лаца а кхаж тоссача хана дагавала а бокъо йолаш ва.

6. СССР халкъа депутат паччахьалкхен, общественни органашкара, предприятешкара, учреждениешкара, организацешкара ший депутатски балха эшаш йола информаци хьаеха а хьаэца а бокъо йолаш ва.

СССР халкъа депутат СССР халкъа депутатий Съездо, СССР Лакхехьарча Совето, цар органаша тIадиллларах паччахьалкхен, общественни органашкара, предприятешкара, учрежденешкара, организацешкара документаци йовза бокъо йолаш ва.

7. СССР халкъа депутатага хьалхxe а, ховш махиллара, шин кIирал тIехьа доацаш, хьалу СССР халкъа депутатий Съезде ювца оттаеча законий, соцамий, кхыдолча документий проекташ.

СССР халкъа депутат СССР халкъа депутатий Съездои СССР Лакхехьарча Советои тIаийцача документашца, цар органий балхах йолча информацеца Iалашву, хIаьта иштта из ший полномочеш кхоачашъяра эша юридически, кхыйола консультаци эца бокъо йолаш ва.

8. СССР халкъа депутата ший депутатски балха дешашта хетаяь выступленеш шоай хоржамий округера е из хержача общественни организаце радио а телевидене а гIолла ешача, цар арахецача газеташ тIа, журналаш тIа кепатохача дукхагIа бокъо йолаш ва.

9. СССР халкъа депутат ший гIонча — предприяте, учреждене, организаце, халкъа депутатий моттигерча Совета исполкоме штате латташ йола секретарь хила бокъо йолаш ва. Секретара балхах доагIаш дола алапи СССР халкъа депутаташта депутатски балхаца ювзаенна йола расходаш меттаоттаярах долча СССР законо белгалдаьча боарамашка СССР паччахьалкхен бюджете средствай чотагIа тел.

10. СССР халкъа депуташ СССР халкъа депутатий Съезда, СССР Лакхехьарча Совета балха юкъе дакъа лацара служебни помещенеех, хIаьта иштта СССР Лакхехьарча Совете йолча библиотечни фондех, бувзама средстваех, электронно - вычислительни, организационни техниках пайда эца бокъо йолаш ба.

11. Халкъа депутатий моттигерча Советий исполнительни комитеташа, предприятеша, учрежденеша, общественни организацеша СССР халкъа депутаташта харжархой тIаэцара, кхыдола депутатски декхараш кхоачашдара лаьрхIа помещенеш лу, нагахьа санна, ше массаза вахача моттигал арахьа а болаш депутатски болх кхоачашбеча хана гостиницашца Iалашбу.

12. СССР халкъа депутатий балхаца дувзаденна шоай декхараш кхоачаш ца даь паччахьалкхен, общественни органий, предприятей, учрежденей, организацей кулгалхой дисциплинарни бехктокхаме оз, балха тIара дIаваккхарга кхаччалца.

13. СССР Лакхехьарча Совета членалла а хержа СССР Лакхехьарча Совете полномочеш кхоачаш еча хана ший служебни е производственни декхарех мукъавалийтача СССР халкъа депутата СССР Лакхехьарча Советера массазара болх чакхбаллалца цун ший хьалхара балха моттиг ютаргхиларах (должность) е из санна бола болх (должность) лургхиларах йола гаранти лу.

Партийни вахар: балха стиль

КЕРТТЕРДАР—ХЬАДДА ГIУЛАКХАШ

БархI бутт баьннаб тха завода коммунистий тIеххьара отчетно-хоржамий конференци хинначул тIехьагIа. Дукха йоккха юкъ а яц из, цхьабакъда, тоъал кхоачамболаш я конференце делегаташа енна предложенеш, критически замечанеш, белгалъяьха планаш кхоачашъеча хIанзлехьа цхьадола практически гIулакхаш дара, хIана аьлча, цIенхаштта критика яьяр конференце завода партком бaьча организационно-партийни балха.

Конференци чакхъяьнначул техьагIа, цига енна предложенеш теркал а еш, цIенхаштагIа хьадеха доладелар тхо партийни дисциплина телхаерашкара. Итташ коммунисташ хIанзле бехктокхаме ээаб оаха. Халахете а, хIанз а болаш ба корта бохабеча малара тIера бола коммунисташ. Иштта, масала, соахка цу тайпара хIама дар бахьан долаш строги выговораш яьй машинисташта Уськинаи Пыльцинаи, хIанз дукха ха йоаццаш менна а волаш балха тIа гучаваьннав № 32-111 йолча цеха болхло Кардаильский. Укх деношка партkоме дувцаргдолаш да цун дош.

Практико а чакхъяьккхача анализо а хьа ма хьокхара, алкоголизмана духьала заводе къовсам лоаттабеча кхоачамбоацараш кIезига дац хIанз а. Парткоме из дош цIенхаштта дувца, идеологически балха цу участке дукхагIа теркам тIабахийта, цехови парторганизацей секретарашкара доагIар цIенхаштагIа хьадеха лаьрхIад оаха. Керда хержай малараш меларцеи алкоголизмацеи къовсам лоаттабара' йола комиссаи, цунна кулгалде оттаваьв предприяте чIоагIгIа сий деш вола Гамзатов Межлис Гамзатович.

ЦIенхаштта проблема а хинна дIаэттад тханцига коммунисташа членски взносаш дIателара гIулакх. Цхьаболча коммунисташта «дицлу» из шоай керттерчарех цаI дола уставной декхар ханнахьа кхоачашде дезилга. Дукха ха йоаццаш ший болх йистебаьккхар взносаш дIателилга тохкаш хиннача комиссе. Цо гучадаьккхар из гIулакх номераш 131, 32-111 йолча цехий юкхьанцарча организацешка геттара талмаста кхоачащделга. Баьча тохкама результатех взносаш дIателара эггара дукхагIа тIера боацараш ба коммунисташ Абозин, Новиков, Марченко, Шевцов. Цар дош дувцаргдолаш да парткома аргIанарча заседане.

Тха парткомо беча политико-кхетамбалара балха тIа лоархIаме моттиг дIалоац парте мугIарашка нах хьаийбаро. Хала хете а, ца аьлча далац перестройка гIулакх цхьанна тайпара тIаэцаш боацараш тха мугIарашка нийсбенна хиларах, болаш ба вахара хьинаре позици йоацараш а. Цудухьа доагIар чIоагIагIа хьадех парте хьаэцаш барашкара а. Иштта, масала, 1987 шера оаха парте мугIарашка хьаийцар вурийтта саг хиннавале, укх шера хьаийцар виъ мара вац. Тхога хьаттача лоархIаме дар нах дукхагIа хьаийбар дац, лоархIаме да хьаийцарий вахара позици хьинаре хилар, цо хьадеш дар дукхагIа хилар. Производстве а общественни вахаре а шоаш дикагIча оагIарахьара хьагойта кагирхой дикагIболча коммунисташта тIачIоагIбу оаха, парте мугIарашка хьаэцара уж кийчбелга а царна тIадулл.

«Грознефтеоргсинтез» яхача объединенена чуйоагIача кхыча предприятешка а санна геттара ира латт тхо долча кадраш тоъаш ца хилара дош. Тахан заводе тоъаш бац бе-бе профессеш йола итташ болхлой, инженерно-технически болхлой. Цхьаннена къайле йолаш дац кадрай дефицит хилара бахьанаш. Царна юкъе да балха хьалаш сага унахцIенонна зене хилар, фусамаш ца тоъар, мехкдаьттахимиkий алапеш кIезига хилар, иштта кхыдараш. Предприяти боахама расчета тIа яларца дувзаденна, «кадраш» яха комплексни программа кердача тайпара кхоачашъяра наькъаш белгалдоахаш я хIанз партком. Керттера теркам тIаберзабергба оаха наха болх бара унахцIена хьалаш вIаштIехьдахара, къахьегама юкъедихьача реальни даькъага хьежжа хургдолаш наха алапеш телара.

Завода администрацеца цхьана парткомо оттаьй предприяти социальни дегIайоалаяра программа. ХIанз мамогга ресурсаш лохаш да тхо наха цIенош хьалделга сихдара, деша даха ха кхачанза долча берий учрежденешкара хьалаш тоадара, хIана аьлча, хьинар кхо цадеш наха къахьегилга тхона ловш дале, дувцилга а доацаш оаха цар йоакхо е еза.

Заводчанаша къаьстта сагото еш да хIанз боахам лелабара кердача хьалашка довлара дешаш. Ши шу совгIа хьалха денз дIаболабаьб из болх. Цхьабакъда, доагтIача бесса хIанзза мара даржаш латтац из лоархIаме гIулакх, хIанзза мара юкъейоалаеш латтац цехашта юкъера боахама расчет. Укх гарггарча хана аренде дIаяла лерхIаш да тхо халкъа эша товараш арахецаш йола цех. Из дика да. Цхьабакъда, цу даькъе кхоачамбоацараш а да. Боахам лелабара кердача экономически хьалашка шоай подразделенеш болх бе йолаялийтара дешаш эсала къестаду цхьайолча цехий, керттерча механика служба кулгалхоша.

Чоалхане, бехктокхаме декхараш латт завода партийни организацена хьалхашка. Уж кхоачашдеча хьинаре дакъа лоац дикагIболча коммунисташа. Царех ба парткома членаш Б. Хугиев, А. Бурлакова, А. Гуреев, М. Мамаев, кхыбараш. ЦIенхаштта йоакхо а еш, отчетно-харжамий конференце решенеш кхоачашъяра къахьегаш ба контрольно-бустамий, приборий цеха (парторганизаце секретарь Чурсин) коммунисташ, цар шоашта тIехьабоах кхыча цехашкара шоай новкъостий, цудухьа дог тийша а ва со белгалдаьккхар кхоачащдара, завода производственни гIулакхаш тоадара тха коммунисташа шоашкара мел доагIар дергхиларах.

В. НИКОЛАЕВ,
СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически завода парткома секретарь.

ЛЕНИНГРАД. Городе йолча машиностроительни предприятейи оборонни промышленностеи программашта юкъейихьай лаьтта леладара комплексни механизаци. Хьаьй лакха овсарле йола юртбоахама машинай хьалхара образецаш. Тельмана цIерагIча совхоза участкашка уж яйза а царца болх бе Iомабенна а бола механизатораш дIаювш ба морковь, беттадуаргаш, свекла. Набора шка — лаьттан тIоа лорабеш, кIаьдбе лаьтта макха боаккхаш йола роторни культивтораш, хьасаш деш йола аппараташ, баьцадаарий культураш дIаювш йола сеялкаш я. Иштта тоаяь я ги кийчдара технологи а.

СУРТА ТIА: кхай тIа араяккха кийчъеш я роторни культиватор.

М. БЛОХИНА сурт.
(ТАСС фотохроника).

Къахьегама ресурсаш: мишта пайда эц царех

ДАИМ УЙЛА Е ЕЗА ДОШ

Къахьегаш боаца нах общественно-пайдане балха тIа дIанийсбар хIанз ира латта, къоастаянза яргйоаца проблема я. Экономически а, социальни а, нравственни а лоархIам болаш я из. Цунца бувзам болаш дар шоай районе мишта лел, дIахо фу де лерхI дувц тахан Ачхой - Мартановски райисполкома къахьегамеи социальни дешашта йолча отдела заведующе Л. З. АРСАНУКАЕВА.

Болх хьабе моттигаш йоацаш, ха йола а кагий а нах дIаух хIара шера районера мехка тайп-тайпарча кхыча моттигашка къахьега. Цига цар керттерча даькъе сезонни балхаш ду. Цу гIулакхо таро лац наха къахьегам вIаштIехьбаккхара прогрессивни формаех бизза пайда эца, общественни вахаре дизза дакъа лаца. Из бахьан долаш гаьнна кхыча районашка дIаухаш дечох дог Iабац цар. Из проблема къоастаяра 2000-гIа шу хьатIакхачалехьа чакхъяккха лаьрхIа, къахьегама ресурсаех пайда эцара комплексни программа оттаьй райисполкоме. НIаьхxача юкъа лаьрхIа я из. Цу тIа белгалдаьхад кагирхошта профориентаци яра, юрташка деча, эшача белхий профессешта пропаганда яра, кхыдола дешаш.

Карарча а тIайоагIача а пятилеткашка районе хьае лерхI 2.5 эзар совгIа саг балха дIанийсвара промышленни, кхытайпа объекташ. Программага хьежжа Лермонтово яхача юрта тIадоагIача шера хьаергйолаш я продукци чакхъяккхараи из сиха гIораяраи йола, Ачхой-Мартане — хьажкIий фун переработка ергйола, СаьмуIашка — шера 67 эзар тонн продукци арахецаргйола глюкозо-фруктови заводаш. Уж районе цу пятилеткашка хьаергъярех эггара йоккхагIйола объекташ я. Цул совгIа, «Самашкинский», «Орджоникидзевский» совхозашка, «Сельхозхимия» РО хьаелларгйолаш я етта кирпишк ю цехаш. Лермонтово яхача юрта 420 бераи, Новый-Шарой яхача юрта 320 бераи лаьрхIа школаш, СаьмуIашка газонаполнительни станци, и. кх. дIа.

Цхьабакъда, уж объекташ хIанзалца яьраш санна еш хуле, лерхIача хана, шеко а йоацаш, чакхйоахалургьяц. Масала, программагIа соахкен лурчогIен Коатарой-Юрта эксплуатаце дIаяла езаш хинна бани, берий беш, амбулатори, укх шера хьадаь чакхдаккха дезаш дола цу юртара. ВаларгатIара культура цIенош. Орехово яхача юртара быта цIа хьаде доладаьдац хIанз а. Хьайнза я нах бахача бархI моттиге, хIанз болх беш хила еза фельдшерско - акушерски пункташ. Вайна гучча тайпара уж ерригa хIана яц аьнна, пункташ наьха социально-бытовой хьашташ кхоачашдара лийрхIараш я. Иштта из доккха, ла йиш йоаца кхоачамбоацар нийсденнад, из е вож объект хьаяра план а оттайий, из яь яккхара сметагIа доагIачох подрядчикашка кIезиг-дукха ахча дIа а дале, тIеххьарчара цунах пайда ийначул тIехьагIа, балхаш дIахо дIададхьара кхы тIа царна дала ахча а ца хулаш, гIулакх дIадоладаьчча дуташ, тIаккха хьае йолаяьраш шоаш йолчча йита а йите, керда объекташ хьалъе йолаеш хиннадаь. Цу тайпара зехьа халкъа рузкъа доадара тешал деш йола «памятникаш» геттара дукха я тха районе а, республике а, мехка а. Иштта из ийрча хIама белгалдоаккхаш къамаьл дир СССР Лакхехьарча Совета тIеххьара хиннача сессе массехк депутато. ХIаьта царех цхьанне: «Хьае йолаяь объект чакхъяккхалца, кердачоа планировани яр моастагIал да», аьлар. Нийса дешаш а да уж. Сона хетачох моллагIча районе промышленни а соцкультбыта а объект хьалъяра организацес е ведомствас план оттаеча хана, из халкъа депутатий юрта совета районни совета исполкомашца ювца еза, цар могайнча мара хьаяра бокъо а ца луш. Цул совгIа, исполкомашта ха деза объект хьаяра мел рузкъа дIадахийта лаьрхIад, цунах мишта пайда эц. ТIаккха, нагахь санна гIишло хьа ца еш йисача, гIалат далийтарах бехке вар белгалве а из дIадаккха никъ лаха а йиш хургья. Маьлхара латта лакхе йийца «памятникаш» дIаяха, кхы тIа а хьатIа ца хилийта, цу хьакъехьара гIулакх тоаде вай безам бале, иштта из ца дина дарг а дац.

Бакъдар хIана алац, цкъаза чIоагIа хало ла езаш хул объект хьаеш подрядчикаш, гIишлон материалаш ца таарах. Цул совгIа укх шера царца уж Iалашбе, шеко а йоацаш, дуккха халагIа хургда. ХIана аьлча, района хьакъоастаьча гIишлон материалех доккхагIдола дакъа Арменена дIалургдолаш да, новкъостал дара. ХIаьта гIишлон материалащца бувзам бола тхоай хьашташ кхоачашдара хIанзле цхьацца мероприятеш чакхъяха йолаяьй районе. Масала, вIашагIйохкаш я шера бархI миллион етта кирпишк арахецаш хургйола ши кооператив.

Нах балха тIа дукхагIа дIанийсбара дика аьттув луш да цар къахьегам арендагIа, хозрасчетагIа, дезала подрядагIа вIаштIебаккхар, кооперативаш вIашагIйохкар. Лакхе йийцачарел совгIа хIанз хьаеш я баьцадаараш, сом берхIалболлаш, сок йоаккхаш хургйола кооперативаш а.

Укх шера айхха бувзам лоаттабу оаха района совхозий, промышленни предприятей кулгалхошца. Шоашта болхлой безаш моттиг хилча райисполкоме хоам бу цар. ТIаккха оаха цига нах а бохийт. Дукха ба хIанз арендагIа, дезала подрядагIа леладе хьайбаш, кхее юртбоахама культураш хьанйца, промышленни предприятешца барт а баь цар заказегIа цIагIа цхьацца хIамаш хьаеш къахьегаш бараш а. Цу хьисапе балха тIа нах дIанийсбелга кхы а шерагIа доаржадергдолаш да.

ДIаяздаьр
М. ХАМАТХАНОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совете

НГIАССР Министрий Совета Президиума аргIанарча заседане дийцад КПСС ЦК мартовски (1989 ш.) Пленумо дIадехарашка хьежжа «Сунжа» яхача агропромышленни объединене беча балха хьакъехьара дош. Белгалдаьккхад агропромышленни комплекс социально - экономически дегIайоалаяра тIадерзадаьча гIулакхий комплекс объединене кхоачашъеш хилар. Шерра яржаш латт къахьегам вIаштIехьбаккхара прогрессивни формаш, коллективни, арендни, кхыйола подряда формаш. Цо таро хилийтар АПК продукци яккхари кийчъяри дегIадоаладелга Iалашде.

Цунца цхьана хаIнз а колхозашка, совхозашка, «Сунжа» яхача об.единени кхыча предприятешка овлангара денз болх тоабала болабеннабац. Биззача боараме пайда эцац экономически потенциалах, производства интенсификаци яра йолча резервех. Кхоачашъяьяц юрта боахама продукце дукхагIдола тайпаш дахараи пачхаьалкхенга дохкараи йола планаш. Лоха долаш дус юртбоахама культурай хьувкъамеи хьайбай продуктивностеи хьокхамаш.

Продукташ чакхйоахача предприятеша кхоачашъяьяц потребителашта продукци лоаттаяра планаш, из дIа ца кхоачаш йисай 6.8 миллион сома боараме. Мела лел продукце дикал тоаелгеи цун ассортимент шеръелгеи.

ЦIенхаштта кхоачамбоацараш да АПК продукци йохкилга вIаштIехьдаккхара даькъе а. ГIулакхаш деча предприятеша товарооборота план кхоачашъяьяц. 1987 шера хиннача боарамга диллача халкъа эша товараш хьаделга 34 процент кIезигдаьд.

Кхоачашъеш яц гIишлонмонтажни балхашта хьежаю средстваш караерзаяра, производственни йоацача сфера объекташ болх бе йолаялийтара планаш. «Сунжа» яхача АПО предприятеша хьалдаьд наха чуIе цIенош 432 квадратни метр, планагIа хьалде дезараш 1236 квадратни метр долча.

Кхоачам боллаш де доагIар дац боахамашта доал ца делга, производительни йоаца расходаш елга а продукци йоаелга а, материальни, къахьегама, финансови ресурсаш боаггIача тайпара пайда эцаш ца лелаелга дIадаккхара. Хьагучаяьнна лечкъаяь ахчан средстваши товаро-материальни хIамаши 1988 шера 507 эзар сома маьха хилар. ДIадаланза да пайда боацаш болх беш предприятеш хилар. Шоай оборотни средствaех доккха дакъа хьежаду целевой доацача гIулакхашта.

Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Совета Президиумо декхарийла яьй «Сунжа» яха агропромышленни объединени ший болх овлангара тоабара де мел эшар де. Ерригa резерваш оарцагIъяха долаш дола кхоачамбоацарадаши данза дисараши дIадахара, 1989 шера а шийтталагIра пятилетка а планаш толача кхоачашъяра. Цу гIулакха данза даргдац агропромышленни производства ерригача отраслей балха, аграрни сектора хьала критически анализ е. КПСС ЦК мартовски (1989 ш.) Пленумо оттадьча декхарашка хьежжа, хIара предприяте рентабельность Iалашъе, ерригача подразделенейи службайи, колхозий, совхозий. «Сунжа» яхача АПО кхыча предприятей цхьана беш бола болх тоабе беза; хьае еза шоай лоIамеча тайпара арендни подразделенеш. Царна дуккхача хана лаьрхIа лаьттеи производства керттера средстваши (техника, помещенеш, хьайбаш) дIатIачIоагI а деш; производственни потенциалах пайда эцилга тоаде. Цу даькъе хIара предприяте ритмично болх белга, йолаш йола ерригa резерваш производствона юкъейоала елга вIаштIехьдаккхара чотагIа; прогрессивни технологи юкъейоалаяра масштабаш белггала шеръе, лакхбе арахецача продукце технически боарами дикали.

«Сунжа» яха агропромышленни объединени. Сунженски райисполком декхарийла я дулх, шура, коартол, баьцадаараш, сом, комараш гражданий шоай боахамашка, коллективни сомий - баьцадаарий товариществашка яхара стимул хургйолаш эффективни гIулакхаш чакхдаха. Къаьстта теркам тIабахийта беза бахача наьха шоай гIонна дола боахамаш общественни производствацa цхьана договорни хьалашка, коллективни, дезала, арендни, подряда кхыча формай принципегIа кооперацн дегIайоалаяра.

Заседане дийцар халкъа эша товараш дукхагIа арахецара а НГIАССР культура министерстве 1986 — 2000 шерашка республике гIулакхаш дара сфера а комплексни программа кхоачашъяра дош. Белгалдаьккхар бахача наха маьхагIа гIулакхаш дукхагIа дара цу дешах 1988 шера 28 феврале республика Министрий Совето тIаийца соцам лерттIа кхоачашбеш ца хилар. Карарча шера пхе бетта задани кхоачашъяьяц киннообъединене учреждeнеша 111 эзар сома, культураи искусстваи учреждeнеша — 276.9 эзар сома. МаьхагIа деча гIулакхий боарам бIарчча хьаийцача министерстве гIолла соахка цу хана хиннaчунца нийсбича лохбалийтаб 13 процент.

Министерства кулгалхоша план кхоачашъяра йолаш йолча ерригача таронех пайда ийца бац, тIахьожам мелбалийтаб культура учреждeней болх вIаштIехьбаккхараи финансови гIулакхаштеи, кхоачам боллаш практически гIо даь дац моттигашка.

Культура министерствана тIадиллац план кхоачашъяраи бахача наха маьхагIа деча гIулакхий боарам лакхбелга Iалашдараи де мел эшар делга. Цу гIулакха чIоагIбе беза бахача наха гIулакхаш делга дIахо шердараи эргадаьха тоадараи, предприятей материально-технически база чIоагIъяра беш бола организаторски болх. Деш дола гIулакхаш шерагIа дIадовзийта массови информаце средствашка гIолла, деш дола гIулакхаш дикагIа а хургдолаш. балха юкъедоаладе деза гIулакхаш дара керда тайпаши формаши.

Горрайисполкомаша вIаштIехьдаккха деза шоай подведомственни йолча территореш тIа предприятешеи организацешеи маьхагIа деча гIулакхий планаш кхоачашъяра тIахьожам лоаттабелга. Культурни, советски, боахама органий низаш тIадерзаде деча гIулакхий тайпаш шердара, къаьстта теркам тIабахийта юрта баха нах культура гIулакхашца Iалашбара. Хан ханахьа дувца деза культура учреждeней балхах дола дош. Кийч а яь чакхъяха еза бахача наха маьхагIа гIулакхаш дара 1989 шера план кхоачашъяра мероприятеш.

Министрий Совета Президиума заседане дийцар иштта республика цхьайолча районашка бахача наха лаьтта такхарах тIаэтта халонаш дIаяхарах дола дош а.

Хьехамча

Дукха ха йоаццаш «ЧIагропромстрой» объединене чуйоагIача Грозненски аьшкбетонни изделеш еча завода арматурни цехе нийсвелар со. Дукха сакъердаме вIашагIкхетараш хилар къахьегамхошца. Цу хана Козлов Анатолий Васильевичаца хинна къамаьл къаьстта дег чу дижар.

Лакхарча дегIара волча цу 60 шу даьннача саго сабаре а тешавеш а дора къамаьл. Ткъо шу да укх заводе хадданза цо болх бу. Цу дуккхача шерашка Анатолий Васильевича балха говзал гаьнна лакхъеннай.

— Хаэттача ханашка хьежжа тайп-тайпара балхаш де дезаш хул, — йоах Анатолий Васильевича. — Хьалха дуккха шерашка укх цехе бригадиралла волаш болх баьб аз.

— Хьа ханага кхаьчача наха хала да сварщика болх бе. Мишта вIаштIехьдоал хьа иштта толаме къахьега? — аьнна, даьча хаттара жоп делар Анатолий Васильевича:

— Сайца болх беча нахал, массарел воккхагIа ва со. ХIанз могашал во яц са. ТIехьагIа фу хургда хац. Иштта дале а, сона хетачох, эггара хьалха хIаранена шийгара дика мел долчун масал луш хила веза моллагIа вола саг.

Къаьстта боккхагIа бараш. ХIана аьлча, царгара масал эца гIерт кагирхой а. ТIаккха, из иштта хилча, аз балха тIа хьокхам баларга хьежжа мара дика лелаpгдац тха цехерча кагирхой гIулакхаш а.

ХIара дийнахьара норма 130—150 процент кхоачашъю цо. Из декхар цунна тIадожаду «Къахьегама ударник» яха сийдола цIи цо лелаеш хиларо а.

Завода вахарца бувзам лоаттабаро, предприяте толамех дог лазаро доахийт Козлова селлара дика толамаш. Массе хана наха новкъостал де гIерташ хул из. Цхьаннена хьехамца, вокхан гIулакхаца. Из тамаш е хIама дац. ХIана аьлча, дукха ба заводе цун ученикаш хинна, тахан дика толамаш доаха кагирхой.

КIеззига дувцаргда вай цун хиннача ученикех лаьца. Царех ба, хIанз укх цехе бригадиралла болх беш вола Муслуев Абдул, Гнездилов Сергей, Мостовой Олег, иштта кхыбараш. Цар дег тIара баркал йоах шоай хьехамча волча Анатолий Васильевича.

Дика къахьегамхо хиларах тарра. Даьхено бе беззача тайпара мах баьб цун. Цунна еннай «Знак Почета» яха орден, «Къахьегама ветеран» яха медаль.

М. ЧАХКИЕВ.

УЗБЕКСКИ ССР. Ташкентера «Нур» яха цIи йолча кхоллама объединене Iарбийи персияннйи мотт Iомабара духьа вIашагIъехкача, мах бала безача курсашка хьалхара дешархой хьаийцаб.

Узбекски ССР журналистий союзо из объединене вIашагIъелла дукха ха яц, амма хIанззе а цун цIерагIа Самаркандера, Кокандера, Бухарера, Шахриханера цу тайпара курсаш йохкача эшаш дола методически гIоновкъостал дехаш письмош ух.

Цунцара безам цIаьхха хьахинна бац.

— Iарбий метта кепатеха йолча изданей итташ эзараш томаш эрна ядаш я вай библиотекашка, дукхагIболча наха уж деша цá хар бахьан долаш. Уж Iарбий меттала язъяь я, — йоах «Нур» яхача объединене дешара а культура а отдела заведующе, искусствоведене кандидата С. Иномходжаева. — Цу тайпара дола кепайоазув дика ховш хиннаб вай дай, узбекски литература классикий, цIихезача Iилманхой произведенеш Iарбий меттала язъяь я. Цу произведенешка тха къаман культурай дакъа да. Нах истори довза безам болаш ба, перестройкас къаман культурай дуккхача бIаьшерений ганзаш йовзаргйола никъ хьабийллаб.

СУРТА ТIА: заняти чакхйоаккхаш ва Iарбий мотт хьехаш вола № 29 йолча ташкентски школа хьехархо, «Нур» яхача кхоллама объединене член А. В. Шахидов.

Р. НУРИТДИНОВА сурт.
(ТАСС фотохроника).

Патриотически кхетам луш

ДIАХОХЬОРГЬЯ СИЙЛЕН ТРАДИЦЕШ

Са дувца безам ба дукха ха йоаццаш Грозненски гарнизона эпсарий ЦIагIа хиннача утренниках-вIашагIкхетарах. Зал хьалйизза багIача наха юкъе къаьстта эргаш ба Сийлахь-боккхача Даьймехка тIемен Советски Эскарен ветеранаш, Цар ноакхош сийрдадаьхад тIема орденашеи медалашеи. Из кхетадеш а да, хIана аьлча днъ шера деррига халкъо немецки фашизмана духьала лоаттабаьча тIем тIа карагIдийнача турпалеча гIулакхий советски пачхаьалкхено баь мах ба из. Царга из совгIаташ хилар-м законагIа доагIа хIама да. ХIаьта са а ноахала вIашагIкхетаре дакъа лаца баьхкача дуккхача кагирхой а къаьстта теркам тIаозаш хIама дар юстаро латтача, тIема форма тIаювхача кагийча наьха ноакхош тIа къаьгга лепаш тIема орденаши медалаши хилар. Маца, мичахьа кхийнад 20—25 шу даьннача цар уж деза тIема совгIаташ даха, вай мехка 44 шера тIом латташ ца хилча? Цу хаттара духтIавала а хала дац — уж ба «афганцаш».

Царга хьежаш латташ, дIатIа а ваха царга къамаьл айса далехьа дагабехар сона афгански вежарашхарча халкъа кортамукъале, сапаргIато, ший чоIаме из хилар бахьан долаш шоай къона вахар дIаденна бола вай мехкахой С. Хачукаев, И. Итазов, Г. Демченко, дуккха кхыбараш. Сийленца дIахойнхьай цу кагийча наха шоай дай сийдола традицеш, цудухьа кхоана эскаре гIулакх де болхарий къаьстта теркам тIаозаш а яр из группа.

Мероприяти дIайолаялалехьа шоайла дагабувлаш латтача къонача бIухошца Букарев Вадимаца, Якупов Наилаца, цар командираца зIамагIволча сержантаца Плиев Эдуардаца, иштта кхычарца лоацца къамаьл хилар са цар эскаре кхоачашдеча гIулакха хьакъехьа. Дукха ха яц цар тIема форма тIайийха, тIемен политически кийчон отличникаш хила хIанзлехьа кхоабаьбеце а шоай тIема профессеш тIехдика караерзае, классни специалисташ хила, дизза шоай декхараш кхоачашде аьттув боалаш ба са новкъостий. яхаш дийцар сона Э. Плиева, иштта белгалдаьккхар цо керда хьатIабаьхнарашта тIема гIулакх сихагIа карадерзадеча даькъе уж ший дика гIончаш болга а.

Тха къамаьла юкъебоагIа кастта эскаре баха безаш бола кагирхой, политехнически техникума студенташ Исаев Сослан, Левченко Геннадий, Толмазов Валерий, кхыбараш.

Мероприяти хьаеллаш тIема ветерана полковника А. Забиякас дувц ший тIема наькъех. ЦIеча Эскаре гIулакх де вода из тIом а хьалехьа, хIаьта из болабеннача дийнахьа денз чакхбаллалца денале латаш а хиннав немецки гIаьрахошта духьала.

ТIема - патриотически, нравственни кхетам балара хIара мероприяте хIана яц, аьннача, мероприяте дакъа лоацаш я цIихеза разведчица, вай мехкахо Абалова Ксенню Николаевна. ТIем тIа дакъа лаца атта дац цхьа моллагIа волча къонахчба а, хIаьта мел хала дукъ да тIаккха кхалсага баламаш тIа дужар? Цох дийша а варгвац. Цхьабакъда, цхьаболча маIача наха а карагIдаргдоаца гIулакхаш кхоачашде низ кхаьчаб цу денал долча кхалсага. Советски командоване заданегIа Къулбаседа Кавказера дIайолаенна Украине, Польше, Венгре, Чехоскоˇвакe немецко-фашистски эскарий тыле а ухаш, ше кхоачашдаьча гIулакхех дийцар дуккхача тIема совгIатнй кавалера, кагий нах, тахан эскаре гIулакх деш бола бIухой тIахьийхар Сийлахь-боккхача Даьймехка тIема ветераний, бIухой-интернационалистий сийлен традицеш дIахояхьара, моллагIа хало шоашта тIакхаьчаяр аьнна, денаках ца бохаш чакхбовлара.

Утренникe - вIашагIкхетаре къамаьл даьча Советски Союза Турпала А. Иодиса къонахчала гIулакхаш дика довзаш да дуккхача грозненцашта.

ТIема ветеранашкара эстафета хьаэцаш къамаьл ду бIухоша - интернационалисташа. Эггара хьалха дош лу Байтукаев Асланбека. Танкист а волаш кхоачашдаьд цо эскарера декхараш. Афганистане яьккхача юкъа кхозза хувца езаш хиннай цун экипажо тIема машина, хIана аьлча вожаш йоагаяьй душманашца даьча тIемашка. Цхьабакъда, човнаш яр мара шийщара кхы саг дIа ца къасташ чакхъяьннай экипаж. ТIема походаш кIезига хиннаяц цун вахаре. Царех массанех а эггара тIехьара хинначох а дийцар цо зале багIараш-та: «Из тIом къаьстта сона дага хIана латт аьлча, из дага латт демобилизаци ярах дола приказ арадала массехк ди мара ца дисача хана из хиннадаь. Цхьан кишлаке душманаша го а баь, кIалйисача царандоевций (афгански милици) группо оарц дехарах, царна гIо де яхар шин танкахи цхьан бронетранспартерахи латта йоккха йоаца тха тIема группа. Афгански новкъостий сихха кIалхарбоахаргба, аьнна, тхона хийттар кхоачашхиланзар, хIана аьлча, наьха санна йоккха а дика тIема Iалашо яь а яр бандгруппа. Йоккхий топаш а пулеметаш а етташ, афгански новкъостех дIакхийтар тхо, душманий гомах чакх а лийлха. Оаха дIатехача йоккхача топа снаряда гаргаша боабаь хиннабар бандa кулгалхои цун американски советники, из бахьан долаш кхы а хьаьрагIа чухьелха болабелар тхона «духаш», ца хаддаш тIалетар. Цар баьча гома чура арадовла ца могаш массехк дийнахь-буса лира тIемаш лоаттадир оаха. Цу халача хьале геттара доккха гIо дир тхона вай артеллеристаша. Шоашта дIаеннача даннеех хьаеттача снаряддий лелхамех тхона гонахьа бIарчча го бир цар, чухьелхаш бола душманаш юха а бетташ. ХIара йоккхача топа цхьацца-шишша снаряд мара ца йисача хана хьатIакхаьчар тхона дена оарц, банда йохайир».

Цу тайпарча хьале нийсбеннабар фегарча-десантни эскара тIема даькъе Кандагаре гIулакх деш хинна Эльмурзаев ТIауси цун итт новкъости. Баа кхача боацаш бIарччача шин дийнахь-буса лаьттар цар баь тIом, акхарца хинна цхьа новкъост вийра. Цу тIем тIа ТIауса гойтача денала беза мах беш цунна лу ЦIеча Седкъа орден.

Афганистане интернациональни декхар кхоачашдеча хана шоашта карагIдийнарех дийцар, иштта Мастаев Аслана, эпсара Маньлов Валере, кхычар. Зале багIа къона бIухой, кхоана-ломма эскаре гIулакх де баха беза кагирхой тIахьийхар цар шоаш дIакхаьч-кхаьчача лерттIа тIема говзал, тIема профессеш караерзаяра, армейски доттагIал хадданза чIоагIдара а новкъоста оагIув даим хьаллоацаш уж хилара а, хьехар дир царна эскаре гIулакх дара хIанззе а цIенхаштта кийчо е, яхаш.

В. ДАДАЕВ.

Нийсхо меттаоттаю

НГIАССР прокуратура къаьстта теркам тIаухийт 30-ча, 40-ча, 50-гIа шераш долалуш архивни уголовни гIулакхашка юхахьажара дешашта. Ховш махиллара, из болх 1953 шера дIаболабаьбар, бакъда, лерттIа дIа ца бахийтарах 1988 шерага кхаччалца гаьнабаьлар. 1988 шера КПСС ЦК-с лакхе белгалдаьхача шерашка харцахьа, кIал кIийле йоацаш репрессеш яьча наха реабилитаци ярца бувзабенна болх чакхбаккхарах бола соцам тIаийцар.

Моттигашка из болх чакхбоаккхалга тIадиллад автономни республикай, краяй, областий прокуратура паччахьалкхен кхерамзлен органашта.

Уголовни дешашка хьожалга а юхахьожалга а кхоачашду нахагара заявленешей жалобашей хиларга хьежа доацаш.

1988 шерарча КПСС ЦК соцам тIа белгал мадаккхара, юхахьажа веза 30—40-ча а, 50-гIа шераш дIадолалуш а бехктокхаме эзача наьха хIанз паччахьалкхен кхерамзлен органий архивашка долча уголовни гIулакхашка. Цу гIулакха юкъе боагIа цу ханарча законодательствос контрреволюционни лоархIа зуламаш дарах бехк баьраш, хIаьта цу тайпара зуламаш дарах репресси яь бола кхыбола нах. даь зулам ца хиларах дувца доладаь дош соцадаьча нахагара дIаикккхараш.

КПСС ЦК соцамца дувзаденна НГIАССР прокуратуре гражданаша реабилитаци ярах йола заявленеши жалобаши дукхагIа хьачутел.

Нагахьа санна, 1988 шера хьалхарча ах шера 10 заявлени еннаяле, шоллагIча ах шера 32 заявлени еннай. Нагахьа санна, хьалхарча ах шера тхо 5 архивни уголовни гIулакхага юха хьажа а хьежа, царех НГIАССР Лакхехьарча суда Президиума 17 сага реабилитаци ярах йола протесташ дIачуенна яле, 1988 шера шоллагIча ах шера 52 уголовни дешага юхахьежар. царех 49 дешах НГIАССР Лакхехьарча суда Президиуме 89 сага реабилитаци ярах йола протесташ дIачуеннай. пхе сага долча 3 уголовни деша хьакъехьа ССР Союза Генеральни прокурорага представлени еннай СССР Лакхехьарча суда приговорашта опротестовани а яь цу наха реабилитаци яр дехаш. ХIаьта 1988 шера НГIАССР Лакхехьарча суда Президиумо республика прокурора протестех 105 сага реабилитаци яьй.

1989 шера 5 январе КПСС ЦК-с «30—40-ча а 50-гIа шераш долалуча а хана репрессеш яьчар хьакъехьа нийсхо меттаоттаяра кхы тIа де дезарех» бола цхьаькха соцам тIаийцар.

1989 шера 16 январе СССР Лакхехьарча Совета Президиума цу соцамга хьежжа Указ тIаийцар. ХIаьта цо 30—40-ча 50-гIа шераш дIадолалуш а болх беш хиннача НКВД—УНКВД «кхаь сагах латтача судо», ОГПУ коллегаша. СССР НКВД—МГБ — МВД «къаьстача совещанеша» тIаийнь йола, бакъда, из Указ арадаллалца юхаяханза хинна решенеш юхаяьхар. Президиумо белгалдаьккхар, цу органий решенешца репресси яь берригача наха реабилитаци яьлга.

Указа тIа белгал мадаккхара, из бокъо Даьхен гадехкараша. Сийлахь - бокха ДаьЙмехка тIема ханашка хиннача карателашта, нацистски зуламхошта, националистически бандформироване доакъошхошта, цар гIойнчашта, уголовни гIулакхашта фальсификаци яьча болхлошта, хIаьта бехк боаца, хIама гонахьа доаца нах боабаьрашта, ишта кхыдола уголовни зуламаш даьрашта доагIаш дац. Цу наьха хьакъехьа законаца оттаяь порядок я цар шоашта яьча приговорашта, кхыйолча решенешта обжаловани е бокъо луш.

Цу Указаца халкъа депутатий моттигерча Советашта общественни самодеятельноста органашца цхьана тIадиллад реабилитаци яьчар бокъонаши хьашташи кхоачашдара эшаш дола новкъостал делга, хIаьта ишта репрессеш яьчарна памятникаш а оттаделга.

Из Указ вай прокуратуре хьакхаьчача тхо республика Кхерамзлен Комитетаца цхьана из кхоачашде доладелар. 1989 шера цхьоалагIча квартале НГIАССР прокуратуре наха реабилитаци яр дехаш 95 жалобен заявленеи хьачуеннай, царех 23 уголовни дешага юха хьажа а хьежа, прокуратура НГIАССР Лакхехьарча суда Президиуме протесташ дIачуеннай, хIаьта цар шоай аргIагIа еррига протесташ кхоачашъяьй 85 сага реабилитаци а еш. Цунца 1989 шера 16 январе арадаьннача СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указага хьежжа, 1-ча квартале 110 уголовни гIулакхага юхахьежар, 123 сага реабилитаци йир. ХIаьта хьалхарча ах шера наьха заявленех 47 архивни уголовни гIулакхага юхахьежар, цунна тайп-тайпарча судебни органашка хьалха яь решенеш дIаяхарах йола 42 протест яьй, царех 130 сага реабилитаци йир. Пхе уголовни гIулакха, цу даькъе У. Вадаева, ишта Сахабов Расула бандерча 20 сага, Газгиреев Макала, бандерча 8 сага реабилитаци яьяц. Цхьабакъда, из СССР Генеральни прокурораца дага а ваьнна, РСФСР прокуроро чIоагIъе езаш йола тха решени мара яц.

1989 шера 16 январе арадаьннача СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указага хьежжа, таханарча дийнахьа 1564 архивни уголовни гIулакхага хьежаб, 1623 сага реабилитаци яьй. Из болх укх шера чакхбаккха лаьрхIад оаха.

Ховш махиллара, НКВД органаша цу балана шерашка прокурора санкци а йоацаш гражданаш лувцар, гIулакх тахкара процессе лаьцачунна бехк беш бола соцам бацар, лаьцачунга шийна бехк беш дола гIулакх довзийтацар, дош дувцача, адвокаташ тIабитацар, кхаь сагах латтача судо ше дош дувцача хана бехке веш вар тIа ца а нехаш дувцар.

Цу категорех долча гIулакхашка юхахьожача хана гучадувл кхаь сагах лаьтта суд цу гIулакхашка хьожача хана геттара чIоагIа къиза хинналга.

Къаьстта къизал гойтар цар 1937 — 1938 шерашка къоаной, кагирхой къоаста ца беш боабеча хана. Масала, 1937 шера 29 сентябре НГIАССР НКВД кхаь сагах латта суд хьежар антисоветски агитаци ярах, мадарра аьлча, кастта Германеца тIом хьовргба, тIаккха Советски Iаьдал дохаргда, колхозашка балха ца ухаш цIагIа совца яьхад, аьнна, бехк баьча 16 сага хьакъехьарча 16 уголовни гIулакхага. Из гIулакх тахкара процессе цу наха шоаш бехке ца лоархIаше, царна бехк бе йиш йола кIийле йоацаше, кхаь сагах латтача судо царна топаш тоха суд йир.

Царна юкъе бар: 1869 шера ваь Ассинская яхача станицера колхозхо Бирюков Дмитрий Иванович, 1849 шера ваь Слепцовская яхача станицера Шумихин Василий Илларионович, 95 шу даьнна хинна Назрановски районера БурокIалхара Дзортов Темаркъий Терсбот-Хьажа, 1879 шера ваь Надтеречни районера Али-Юртара Ванкаев Усамат, ишта кхыбараш.

Дукхача шерашка гаргарча а цIагIарча а наха фу хиннад, мичав ца ховш вар ТIой-Юртара Хучиев Беслан. Из 1937 шера цIена боацача наха харц оакхал а даь лаьцавар, тIаккха 1937 шера 30 декабре НГIАССР НКВД кхаь сагах латтача судо къоалаш а даьд. антисоветски гIулакхаш а леладаьд, аьнна, топаш тоха суд яьяр. НГIАССР прокурора протестах вай республика Лакхехьарча Суда Президиумо кхаь сагах лаьттача суда решени харцахьа а лаьрхIа цу сага цIи меттаоттайир.

Теркал ца деш дита йиш яц, цу хана советски наха юкъера дикагIбола къонахий боабарах йола къиза решенеш тIаийяьраш цхьаккха хIама бе-башха доацаш, геттара къиза хинналга.

Назрановски районерча Пхьилекъонгий-Юртарча 20 шу даьннача Бархаиев Мухьмада цIена боацача наха даьча оакхалах 1937 шера 14 сентябре НКВД кхаь сагах латтача судо, антисоветски агитаци яьй, аьнна, топаш тоха суд йир.

Шаьлара 33 шу даьнна хиннача ВКП(б) члена, райисполкома председатела заместитель хиннача Демильханов Ахьмада 1937 шера 10 декабре антисоветски гIулакхаш леладаьд, аьнна, кхаь сагах латтача судо 10 шу суд йир.

Назранерча, 1902 шера ваьча, ВКП(б) члена, райЗО заведующи хиннача Гайтукиев Хьасана НГIАССР НКВД кхаь сагах латтача суда соцамах 1938 шера 14 феврале топаш тоха суд йир.

Лакхе белгал мел баьхача наха прокурора протестах НГIАССР Лакхехьарча Суда Президиумо реабилитаци яьй, ишта цар цIераш меттаоттаяьй.

Цу шерашка, ховш махиллара, учрежденей, предприятей кулгалхошта, ахархошта санна репрессеш яьй парте членашта, НКВД цхьаболча болхлошта. Масала, 1917 шера ваь Апаев Масуд Ахмадович парте мугIарашка эттар вай мехка эггара халагIдолча 1941 шера, хIаьта 1942 шера гIулакх лелалуш, болх бовзаш вола из парте Грозненски горкоме балха хьийхар. 1944 шера феврале цIена боацача наха оакхал дарах из НКВД органаша лаьцар. тIаккха цунна къаьстача совещане 8 шу суд йир антисоветски гIулакхаш леладарах. ГIулакх тохкача хана цо ше бехке лаьрхIанзар. ХIанз из реабилитаци а яь, Грозне вахаш ва. КПСС обкоме дувцаш да из парте меттаоттаварах дола дош.

Цу тайпарча Iазапах кIалхара валанзар 1904 шера ваь Советское ваьха, 1930 шера денз ВКП(б) член хинна Джамулаев. Из цига ВКП(б) РК инструктор волаш а цул тIехьагIа цу районе милице начальника заместитель волаш а болх беш вар. НГIАССР НКВД кхаь сагах латтача судо 1938 шера 14 феврале баьча соцамах буржуазно-националистически организацена юкъевоагIаш хиннав, советски Iаьдала духьала цхьаца гIулакхаш леладаьд, аьнна, топаш тоха суд йир. ХIанз цунна реабилитаци яьй.

Репресси яьй хIанз Грозне вахача 1901 шера ваьча ВКП(б) член, лацалехьа НГIАССР Шароевски районерча Орджоникидзе цIерагIча колхоза председатель хиннача Апаев Iаьлийна, 1898 шера ваьча ВКП(б) члена, «Красный молот» завода болхло хиннача Кривошеев Алексей Яковлевича, 1906 шера ваьча, цун вешийна Кривошеев Павел Яковлевича, 1915 шера ваьча ВЛКСМ член, цу завода болхло хиннача цар веший воIа Кривошеев Григорий Михайловича. Цу наха 1937 шера 19 апреле Орджоникидзевски краевой суда Троицкий хьаллоацаш ба, аьнна, тайп-тайпара ханаш тохаш судаш яьяр, хIаьта хIанз СССР Лакхехьарча Судо царна реабилитаци яьй. Халахете а, уж а цар гаргара нах а дийна бац. Цудухьа уж бакъбаь меттаоттабарах бола хоам бе саг воацаш дисар тхо.

Репрессе машинана юкъебахар цунна доал деш хиннараш а. Масала, 1936 шера Нохчий автономни областе болх беш яр кхаь сагах латта суд. цар кулакаш КъулбаСеда мехкашка а Казахстане а дIаухийтар. Цу гIулакха кулгалдеш бар хьалха хинна облисполкома председатель А. И. Горчханови ВКП(б) обкома секретарь Вахаеви, царна шоашта 1937 — 1938 шерашка репресси йир.

НГIАССР КГБ-ца цхьана цу гIулакхашка юхахьежаш оаха цхьацца де дезараш чакхдоах бехк боацаш суд яь нах е цар гаргарбараш (истий, бераш, вежарий, йижарий) лехаш царга реабилитаци ярах, ишта «ца боагIаш харцахьа уголовни бехктокхаме а эза тIехьагIо реабилитаци яьча наха къахьегама стаж, болх, пенси Iалашдарах» болча 1955 шера 8 сентябре 1655 номерагIа арабаьннача СССР Министрий Совета соцамга хьежжа льготаш ялрах йола справка дIаяхьийтар духьа.

Цу соцамца реабилитаци яьча гражданашта, цар дезалашта уж лацалехьа хьалха хиннача балхаш тIара ставкашкей тарифашкей хьежжа шин бетта дола пособи лу. Из хьаэцара реабилитаци яьр лацалехьа балха хиннача организаце, е из дIа а яьккха цун метта хьаьча организаце ваха веза. Нагахьа санна, цун метта хьаяь организаци ца хуле финансай министерстве. Набахта чувоаллаш яьккха ха стажаца дIалоархI.

Нагахьа санна, репресси яьр Гаьнарча Къулбаседе дIа а вахийта цига чуваьлла вале, хIаьта цул тIехьагIа репресси яь яле, цар пенсена перерасчет ю цигара надбавкаш теркал а еш. Из дош социальни Iалашон органаша къоастаде деза. Цу вай лакхе белгалбаьккхача СССР Министрий Совета соцамагIа реабилитированни наха, нагахьа санна, ший цIа, квартира еце хьалхарча аргIагIа квартира ялара йола льготаш лу.

Из льгота ялара гIулакх ше вахача моттигерча райисполкоме къоастаде деза.

Цу соцама чулоацам хIара райисполкоме бовза йиш я. Халкъа депутатий районни Совета исполкома болхлоша цу тайпарча гражданий запросашта йоагIача бесса терко е еза, царна йоагIаш йола льготаш дIаяллара гIо де деза.

Са газетага гIолла репрессеш яьча нахага, цар гаргарча нахага дIахайта безам ба реабилитаци яра дош къаостадара де дезар. Цхьабаоаша цу деша хьакъехьа КПСС ЦК, парте обкомашка, централи газетий, журналий редакцешка каьхаташ ухийт. Цу инстанцешка ухийтача заявленеша уж дешаш къоастадара ханаш йIаьхъю. ХIаьта, цу тайпара заявленеш хьачутела еза цу сага репресси яьча АССР, края, области прокуратура органашка. Заявлене тIа белгалъяккха еза: репресси яьчун тайпан цIи, ший цIи, даь цIи, ваь шу, мичахьа ваьв, малагIча шера малагIча органо цун репресси яьй (нагахьа санна шоаш та хой).

НГIАССР прокуратура а КГБ а органий болхлоша шоашта могар дерга гIулакхашка юхахьажара а нийсхо меттаоттаяра а болх гаргтарча шерашка чакхбаккхара, сталинско-бериевски хана харцахьа репресси яьча наьха дезалий цIераш меттаоттаяра хьакъехьа.

В. ПОСТНИКОВ,
паччахьалкхен кхерамзлен органашка следстви ледаяра тIахьожам лоаттабара волча НГIАССР прокурора вокккхагIвола гIойча.

Доазол дехьара

Индонезе геттара чIоагIа сагота ба промышленни предприятеша гонахьара Iалам бIехдеш хилара. Общественноста шеррача гIозараша дIадех цхьаккха тIахьожам а боацаш мехка фо, хина бассейнаш, лаьтта хIалакдеча предприятей балха тIехьа цIенхаштта тIахьожам лоаттабелга. ТIеххьарча шерашка Индонезе из бахьан долаш хIалакьхилар кхерам болаш я йоккха хьунаш, хIаьта хиш промышленни отходашца бIехдеш латт. Индонезийски экологи лораечар боламе дакъа лоацаш ба вокхалга а зIамгалга а хьежа доацаш практически беррига нах.

СУРТА ТIА: Ява яхача ахгIайрен малхбузен даькъерча цхьан нах бахача пункте «Тхона Iалам деза» яхача лозунга кIала гонахьара Iалам бIехдара духьала манифестаци хилар. Цига дакъа лоацаш бар боккхий нах а зIамига бераш а.

Антара — ТАСС сурт.

Аятоллай бокъонаш кIезигьяьй

Дукха ха йоаццаш а тIехьа аятоллай Хосейн Али Монтазере портреташ массанахьа гуш дар. Иранахьа имама Рухолла Хамейне сурташта уллув дар уж. Бакъда, боарамга диллача зIамагIа-м дар. Дерригахувцаделар цIаьхха. Хомейне 1985 шера ноябре ший метта оттаргвар ва аьнна дIакхайкаваьча аятоллай сурташ тIадола геттара йоккхий панноаш Тегерана улицашкара дIаяьлар. Отставке вода аьнна хьакхайкадаь доацаше а, керттерча наькъашка автоматаш йола исламски революционни комитетийи (режима эггара фанатични болчарех вIашагIтехача МВД къаьсттача подразделеней) полицеи доккха ха эттар. Сатем боаца ха эттар. Тегеране.

Кердача хоамий программа ешаш диктора Iодийшар нах дукхагIа тешийтар духьа экрана тIа дIа а хьовкхаш кулгашца яздаь ши письмо. Хьалхарча письмо тIа Монтазере «ше раьза а волаш» Хомейнегара дехар лидера официальни преемника декхарех ше мукъавалийтар. ШоллагIча письмо тIа, ший ученик шийна «чIоагIа везаш саг ва» а аьнна, Монтазери мукъавалийтар Хомейне.

КIаьдвенна саг мукъавалийтар санна хIама лархIа доагIар из. Бакъда, моттигерча наха цхьадола хIамаш зийра. Хьалхарча письмо тIара кхетадеш дар из Монтазери гIулакха тIара дIавалар дIадехара маIан долча Хомейне посланена луш дола жоп хилар. Ирански лидера ший послане тIа белгалдоаккх ший официальни преемникалла Монтазери харжара массаза а ше духьал хинналга, ходжат-оль-ислам аьле цIи а йоаккх цун, аятолла аьнна цIи яккхара йола бокъо Монтазера тара практически дIа а йоаккхаш, хержача наха юкъера из экха а веш (Иране 200 гаргга болча, дина керте латтачаьаьха аятолла яха цIи я). ХьалхагIа Монтазере титуллах шекволаш цхьаккха а вацар. Цул совгIа, 1983 шера денз цох цкъаза «сийлахьвоккха аятолла» а оалар, эггара дукхагIа лоархIаш болча дина эггара тIехболча 4—5 деятелех из а хеташ.

Малав из дунен тайп-тайпарча мехкий Iилманхой, дипломатий, журналистий, политикий селлара боккха теркам тIабаха саг? Фу лоархIам болаш ва из ирански политика гIулакхашка? Миштa карагIдоал цунна столицана бIаь километр гаьна йолча Кум яхача городера шовзткъе итт миллион саг волча ерригача Ирана ший влияни е?

Монтазери ваьв 1922 шера. 1934 шера хьужаре деша вахав из, цул тIехьагIа дина дешар деш цо Кумерча теологически центре. Цига Хомейнена дукха безабеннача дешархоех хул из. Шиитски духовенстве лоархIаш хиларга диллача кхоалагIа ранг кхоач цунга 32 шу даьннача хана — цох ходжат-оль-ислам хул.

60 шерашка цо хьинаре дакъа лоац шахски режима духьаларча къовсама юкъе. Хомейни лацара а из мехкара дIаваьхийтара а духьал дукхха нах юкъе бола демонстрацеш ю цо. Монтазери къайлагIа доазол дехьа вода Хомейнех кхетар духьа, цIавеначул тIехьагIа из лаьца набахта волл, мехка эггара юстарча районашка дIа а вохийт. Шахски набахта таIазараш деш цун хIама хозилга а бIаргий са а талх. Шах мехкара ведда дIаводача ханен проимерикански режим дIайоаккхача ханен Монтазери набахта воаллар.

1980 шу долалуш из Куме цIавоагIа, цига из хьехархочун болх беш хул, шариIатаисламски бокъоний проблемаех йола статьяш язъю.

Юххьанца кIезига нах бар Монтазери Хомейне официальни преемник лоархIаш. МоллагIа а санна оратор мара вацар из, къамаьл деча хана кхыча мехкашкарча наьха цIераш харцахьа йоахар цо. географически цIераш тувлайора. Из бахьан долаш цунга ладувгIараш цох белар. Нах беларгбола хIамаш дукха дувцар цох. Бакъда, уж дацар цох водар оалаш.

Монтазери «доал деш а воацаш, паччахьал дергдолаш» лаьрхIа хетар. Бакъда, тIехьагIа кхеташ вола а лерттIа а политик, шиитски экстремизм могаеш воаца, «гуманни ислама» тIехьавола саг хиларах тарра тIехьтIехьа доккха сий доал цун.

Официальни пропагандаца а Хомейне ше дувцаращца а тIехь-тIехьа дукхагIа дужаш доаца къамаьлаш де воалалу Монтазери. Укх шера февраль бетта «исламски революце» итт шу дузаш деза денош долча хана Монтазери воалалу дунен халкъашта юкъе режимо баьча балхах хьахинначоа чIоагIа критика е, мехка кулгалхой тIахьех шоай гIалаташ дийнна хилара мукIарал де.

Аятолла-бунтара цхьа моллагIа доаца доккха къонахчал а гойт, цо правительство бехке ю вIалла компетентность йоацаш, бюрократизм, коррупци йолаш, гражданий хьашташ кхоачаш ца деш, цун йоккхо йоацаш хилларах. Цо гуччахьа дIакхайкаду 1979 шера хиннача революцегара халкъага практически хIама кхаьчадоацилга, дукха нах боабеш зулами зен даларал совгIа. Цул совгIа, Монтазере нах тIахьех Иране «гуччахьара общество» хьаяра, политически тутмакхаш мукъабовлийтара, революци хинначул тIехьагIа байдда мехкара дIабаха 4 миллион иранцаш цIабахка йиш хилийтара.

Цу тайпара йолча радикализмой Монтазере ишта сий даларои хьоабнр мехка кулгалхоех бола экстремисташ. «Хомейнел тIехьагIа» мехка доал дара форма харжа декхар долча, экспертий совета юкъеболхача, дина керте латтача боккхийча нахаца вIашагIкхийтта, дагавала везача эттар Хомейни. Из къамаьл мишта хиннад ховш дац, бакъда, цох хьахиннар-м гуш да.

— Уж гIерт Монтазери цхьаккха а ца дувцаш соцаве, хIана аьлча, цо дувц тхона, мугIарерча наха дагардар, — аьлар чIоагIа новкъа а хеташ бензоколонка тIарча болхлочо.

Чоалхане хьал эттача Ирана Исламски Республика чIоагIа хьайнача политически вахаре ишта кхыцхьаькха а хувцам ба.

БОРИС ГОРИН.
(АПН)

Тегеран—Москва

Реклама еш вар духьала ваьлар

Дэвид Гоурлитц киноседкъа бацар, цхьабакъда, из хоза куц-сибат дола зIамига саг ерригача Америка рекламни оагIонаш тIа бIарга йиш яр. Гоурлитц эггара йоккхагIчарех йолча тхьамка компане продукцена реклама еш вар. Ала деза, цо из дика дора, аьнна. Цо «Винстоне» болх баьча ялх шера цу марках йолча гIаьлений цIи массанена а дIахезар. Ховш махиллара, цун къахьегамах дика ахча лора. Из массаболча рекламодателаша чIоагIа теркал вора. Цхьан дешаца аьлча, цунга ахча а дар, массанена вовза а вовзар — из 20 шу совгIа даьннача къонача американца дезар.

Цхьаннена дага а доацаш, компанера ший болх бита а бите, из гIаьле озарца къовсам лоаттабе волалу. «ГIаьле озар лоаман цIена фо санна пайдане да яхар, из бокъонца йола харцо я» — йоах цо. Дукха ха йоаццаш, из бIарга йиш яр гIаьле бага а йоаллаш хозача лоаман фоне.

...Ялх шу хьалха барайтта шу даьннача хана цхьан рекламни компане чакхйоаккхача конкурсе дакъа лоацаш хилар Гоурлитц. Дэвида аьттув баьлар. Из ээараш претендентаашта юкъера хьахержарч ТIаккха дIадоладелар цун рекламни паччахьа хала вахар. Вертолета борта тIа денош даха дезаш хулар, хоза лоаман пейзаж лохаш. Цига хьадаьхача итташ эзараш долча суртех пхиннех мара лерттIа пайда эцацар. Цо шера дкъаза цу тайпара никъ бора, хIаьта, цига цун гIулакх деш бIаргча команда хулар. Вешта аьлча, цун гIулакх дара лаьрхIа массажисташ, модельераш, парикмахераш, художникаш бар. Цун куц-сибат наха теркам тIаозаргболаш дара ахча кходацар. Духхьал тIадувхача барзкъа 40 эзар доллар дIадохийтар. «Тхо цхьа декхар хьалхашка латта салтий дар — товара реклама яр» — йоах цо.

Дэвид 15 шу даьлча гIаьле оза волавелар. Цунга из гIаьле йита яххал бацар да, нана, сесаг. ХIаьта зIамигача воIо геттара чIоагIа дехар дора цунга гIаьле йита яхаш, цхьабакъда, Дэвид ший чу тIа латтар. Тхьамка компанера продукцена реклама еш болча болхлоша гIаьле озар дика гIулакх лоархIар. «Тхона цо доккха зе делга ховра, цхьабакъда, цун йоагIача тайпара уйла йицар, къона дар. Оаха цу гIулакха вIалла терко йицар, — йоах Гоурлитца. — Тхона тхоашта, вIалла хIама дергдоацаш санна хетар».

Фу бахьан долаш битар цо ишта пайдане бола болх? ЧIоагIа цамогаш хилар цун воша. Цунах рак яха лазар кхийттадар. Из кхетара бахьанех цаI — гIаьле увзар. Гоурлитца яхачогIа, больнице цунна тIехьавахача чIоагIа бохам хилар цунна, гIаьлено цхьаккха хIама дергдац яхача уйлах лер а йисанзар. ТIаккха цо дукккхача шерашка ше леладаьчун уйла йир. Кхыча наьха гIайгIан тIа даьккха ахча дезацар цунна хIанз.

Цхьабакъда, массайтта шера ше болх баьча компанецара гIулакх дагадохарах дохаде йиш йолаш вацар из. Контрактах оттаяь ха чакхъяллалца, гIаьле озара духьала хIама ала бокъо яцар цун. Цхьабакъда, ха чакхъяьлча, цу сага зенерча, кхерамерча гIулакха духьала къовсам дIаболабир Девида. ХIаьта хIанз ВIашагIкхийтача Штаташка из къовсам хьинаре лоаттабу.

ГIаьле озар — из низ болаш а, чIоагIа а хилар да дIа-хьа а ухаш ше тешабаьча нахаца вIашагIкхетараш чакхдох Дэвида. ХIанз из, хIара шера 320 эзар саг вувча кхераме лазарий кIийле гIаьле я яхаш нах тешабе гIерт.

СЕРГЕЙ БАБИЧ,
ТАСС корр.

Нью-Йорк.

Специалиста хьехамаш

ЛОАРХIАМЕ ДА

Жена хула мелофагоз яха лазар хьоаду кхопех хьахулача цIиймерго, е цкъаза рунец оалача мозо. Из жена ца латаш моттиг яц вай мехка. ХIаьта къаьстта дукха хул уж СибарегIа, Юкъерча Азе республикашка. ЧIоагIа деб из лазар вай республика хьалашка а.

МуцIаргаца чов а йий, мел цу зене йолча садоаллача хIамо цIий. Из эггара дукхагIа 220 дийнахьа ях. Цу юкъа 15 — 20 кхоп ю цо. УстагIа дегIаца йоацаш аьхки 5 дийнахьа мара яхац. Iай — массехк сахьата.

МоллагIа ха йола хьайба цамогаш ду рунецо. Iаьхаргашта лазар хьадоал могаш доацача жийнех-ноаноех. Аьхки, юкъера лаьрхIача 25—30 градус йIовхал латтача хана, хьайбай тхан тIа хьал а яьле, паргIатта цхьаннена тIара шоллагIчун тIа йовл уж зене йола садоахка хIамаш. Ишта из де царна новкъостал ду йIайха йолча хана жа цхьана гуллуш хиларо а. Мелофагоз кхет шера моллагIча хана. Цхьабакъда, из лазар къаьстта чIоагIа хьов бIаьстий — апреле, мае. Iай устагIан тIара дикагIа, дукхагIа тха долча хул уж, хIаьта йIайха йолча хана из нийлха. кIезига долча хул. Рунецаша трипаносомоз, спирохетоз, риккетсиоз яха, кхы тайпа инвазионни, инфекционни лазараш хьоадеш моттигаш а нийслу каст-каста.

Жа леладеча боахамашта хоалуш доккха экологически зе ду мелофагозо. Рунецаша цIий мелача хана дохаду из лелаш дола цIока пхьаьнаш. Из бахьан долаш дерматит яха лазар хьов, цунца цхьана тха эсала, нийлха тIадоал, атта каглу, доталу, сиха бIехлу, кIай хила дезача сира-баьццарча беса дерз. Жа кIомалуш тайп-тайпарча хIамаех хьекхалу. кIомалуча моттигашка тIехьашкара когаш хьекх, цергашца цигара хьа а доахаш, рунецашца цхьана цкъаза тха дуъ. Ишта саготдеча устагIа организмо лерттIа болх бац. Из бахьан долаш цкъаза денна Iоахарий ду. Iодаьчул тIехьагIа из лазар кхийтача ла уж, ханнахьа дарба ца дича.

Вай республике даьча тохкамаша хьахьокх, эггара дукхагIа 700 — 1000-га кхоачаш уж зене йола садоахка хIамаш цаI-биъ бутт баьннача Iоахарех латилга, шу даьннарех — 300 — 600, гIаьххьа ха йолча устагIах — 200 — 400.

ДIадахача шера мелофагоз яха лазар чIоагIа даьржадар Наурски района «Терский» совхозе, Ведиски района Ленина, Орджоникидзе цIерагIча колхозашка, Грозненски района «Молочный № 1» яхача совхозе, Малгобекски района «Кавказ» совхозе, Шелковской района Ленина цIерагIча, «Червленский» колхозашка, Керла-Юрта, Дышни-Ведено, Яндаре, Ачхой-Мартане, Шаьла, БоргIане бахача наха леладеча жех а чIоагIа латаер цIиймергаш.

Мелофагоз яхача лазара, из хьоадеча рунецашта духьала къовсам лоаттабеш пайда эц дустий хьисапе йолча хлорофосах. Из тосс устагIан дегIа тIа шахматий порядкагIа. Инсектидаш йоккха хиннача цIиймергашта мара ца Iаткъандаь, хIара 25 — 30 ди даьлча юх-юха тасса еза хлорофос.

Вай республика Iалама хьалашка мелофагоз яхача лазара духьала къовсам лоаттабеш керда инсектоскарицидаш техкар тха станце Iилманхоша, хIаьта цунах гIаьххьа пайда а баьлар. Оаха тахкача препараташта юкъейоагIаш я неоцидол, диазинон-50, цар дусташ. Рунецаш дика халакью уж препараташ хин цхьан дакъах 0,1 — 0,25 процент, неоцидол, дуст 0,5 процент тохаш кийчъяьча эмульсе. Мелофагозах цамогаш хиннача хьайбашта кхы а аттагIа дарба де йиш йолаш да. Эшар — лергачул тIехьагIа лакхе йийца препараташ хих тохаш кийчъяьча ваннешка жа лувчадар. Из болх цкъа баьчул тIехьагIа 25 — 30 ди даьлча юха а бе безаш ба.

Цу лазара духьала профилактика еш де дезар да жа дика кхабар, цIена леладар, хан-ханнахьа тохкамаш а деш, цамогаш хиннараш Iула юкъера дIадахар.

Ишта уж мероприятеш чакхъяхаро аьттув лургба республика жа леладерашта кхачан программа кхоачашъеча хьинарегIа дакъа лаца.

Б. ДИКАЕВ,
ЧИНИВС паразитологе лабораторе заведующи, ветеринарни Iилмай кандидат, республика заслуженни ветеринарни лор.

США. «Бриллиант Пеббльз» («Къегаш дола кIийгаш») ишта цIи йолаш я Пентагоно ший «Седкъий тIемаш» яхача программай кIийленна йилла ударни космически герзий керда концепци.

«Седкъий тIемашта» лаьрхIа йолча герзий кердача концепце лерхI лохерча орбиташка герзий йоккхагабаритнии езача маьхеи йолча системашта меттала дукха йоккха йоаца 10 эзар гаргга ракеташ - перехватчикаш оттае. Лаьттан тIара еннача командех царна шоашта могаргда моастагIчун ракеташ гучаяха а хIалакье а. «Бриллиант Пеббльз» оагIув хьаллаьцараша лерхI, из космически оборона яра доазонаш дола система хьаяра массехк шу мара эшац, хIаьта, 1994 шера из хьалъе йолае мегаргья. Цул совгIа, из хьаяра балхашка 25 миллиард доллар гаргга мара ахча а гIоргдац, космически герзий йоккха масштабаш йолча программа кхоачашъяра эшаш долча ахчан кхоалагIа дакъа мара дац из.

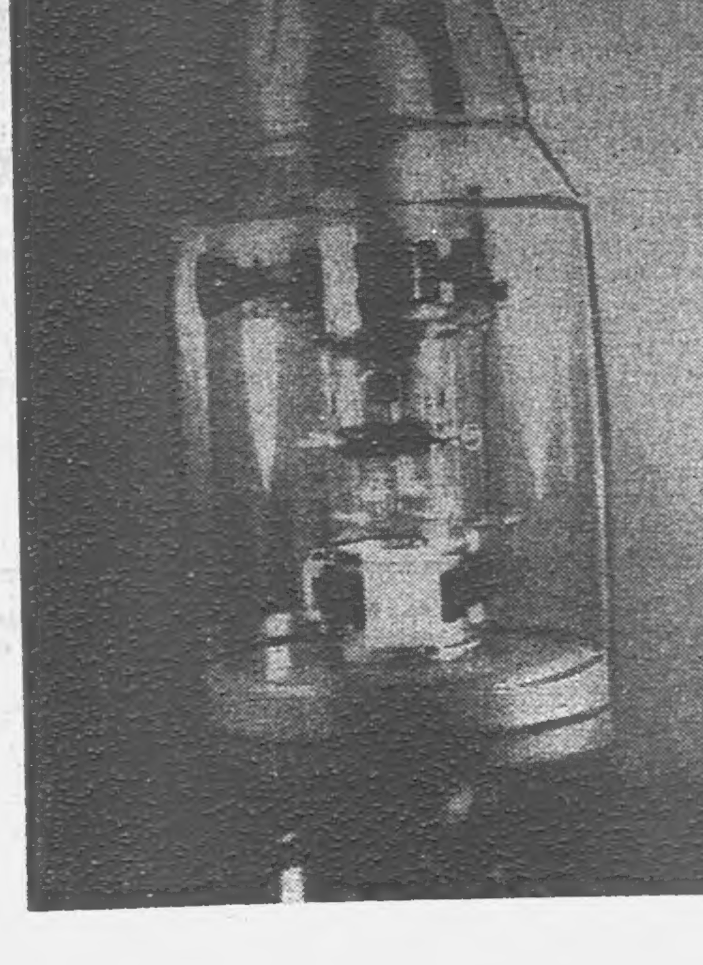

СУРТА ТIА: ракета-перехватчика модель.

АПН — ТАСС телесурт.